

UNA RECERCA ETNOMUSICOLÒGICA A AVINYÓ (BAGES)

Ramon Vilar i Herms

PROLEGÒMEN

Avinyó és un dels pobles de la comarca del Bages que, darrerament, ha estat objecte d'una exploració gairebé sistemàtica des del punt de mira de la recerca i estudi de la música tradicional. Ha estat onze el nombre de missions etnomusicològiques efectuades fins ara al llarg de quatre anys, a part de les estades més o menys llargues. A través dels informants enquestats s'han obtingut cent vuitanta-sis informacions musicals de tota mena que, després de fer-ne una tria necessària, ha quedat reduïda a cent quinze. Tot i que per a la investigació etnomusicològica, d'entrada, no es pot rebutjar cap informació rebuda (musical o no) degut a que, com a ciència interdisciplinària, aquella pot tenir un interès extramusical de tipus etnogràfic o socio-musicològic. De fet, però, quant a la música tradicional, objecte principal de l'Etnomusicologia, cal fer una tria amb criteris que ens permetin escatir els elements d'una cultura verament tradicional (vinculada a la transmissió oral i, per tant, a l'aspecte anònim de les informacions) d'aquells elements sobrevinuts d'una cultura convencional establerta (1).

Entrada d'Avinyó. (Foto Arxiu IIIa).

MATERIALS

En el meu treball, a part dels documents musicals, hi figuren també totes aquelles informacions que estan vinculades al fet sonor i a la vida del poble (2). El material aplegat, al llarg de les enquestes efectuades, és valuós i permet d'aproximar-nos al passat d'Avinyó en l'aspecte musical, d'una antiguitat no massa remota. Sovint la informació que es recull arriba a través d'un habitant d'Avinyó que, a la vegada, l'ha rebuda del pare o de la mare, i aquests poden ser de fora del poble. El transvassament can-

çonístic, tot i no haver-hi els «mass media» actuals, era habitual en temps passats (3). Fóra absurd guiar-se, exclusivament, per un criteri purità i tornar-ho tot al lloc d'on ha vingut. Si podem citar l'origen fidedigne d'una cançó, música o dansa, molt millor, però el fet de que un material folklòric es trobi o s'aplegui en un indret determinat no originari també té un gran valor etnomusicològic; els fenòmens espai i temps, constants i variabilitats, poden prendre, a partir d'aquesta circumstància, un interès inqüestionable.

En què consisteix un treball de recerca etnomusicològica?

1.- Lluny de pensar que tots els fets d'una cultura atàvica i multiseccular han estat arrestats pel «boom» de les societats modernes, cal creure que soterrades en el substrat més íntim de les societats, avui urbanes o industrialitzades, en altre temps ciutadanes o rurals, resta encara el vestigi letàrgic del seu passat.

2.- Realitzar-hi, doncs, l'anomenat **Treball de Camp**, veritable feina d'arqueòleg aplicada als materials de música tradicional que no pot descuidar, però l'observació dels «productes» recents, arribats a l'individu a través dels mitjans de comunicació de masses, aspecte aquest que demana l'apropament al tema de recerca des d'uns miraments científics constantment actualitzats.

La importància del treball de camp ve donada pel material de base que aporta, fruit d'un contacte humà directe amb la realitat sonora que, encara avui, constitueix el marc acústic del desenvolupament de determinades celebracions dels rituals de la vida d'un poble, així com el material de base que ens arriba a través d'una enquesta personal que condueix l'informant a reviure un món musical i sonor amb l'entorn que l'havia fet possible, i a constatar-ne la seva transformació.

3.- El Treball dit de laboratori: Transcripció, Anàlisi, Interrelació i

Reflexió sobre el documental obtingut, veure'n les seves possibles causes de variabilitat a través del temps físic i ontològic, el seu impacte en les diverses generacions que conviuen, com els criteris exteriors (v.gr. «la moda») han afectat el costum que semblava establert, et. Finalment, servir un repertori, unes músiques i unes cançons, identificatives d'uns tipus determinats d'identitat cultural.

A partir del present article sobre el fet i la vida musical d'un poble del Bages (Avinyó), la revista *Dovella* vol presentar una sèrie de treballs etnomusicològics que, si bé tindran un caràcter localitzat, deixaran entreveure, a través del seu enfocament i de la seva exposició i metodologia, els vestigis de la ciència etnomusicològica, és a dir, l'estudi interdisciplinari de la música de tradició oral i popularitzada.

Des de fa uns anys, els cursos sistemàtics d'ensenyament d'etnomusicologia que professo al Conservatori Superior Municipal de Música de Barcelona, o altres accions didàctiques ocasionals portades a terme en diversos estaments pedagògics, han generat un bon nombre de persones interessades per l'estudi aprofundit d'aquesta branca de l'humanisme.

Ha estat així com, poc a poc, s'ha anat constituint un cercle que, coordinant els seus esforços i fent-me la con-

fiança de la seva orientació, va trobant un camí sistemàtic per al treball de camp i la recerca en el terreny de l'estudi de la música tradicional.

Així doncs, i davant d'una temàtica determinada, zona concreta a investigar, possibilitat d'estudi, etc., els grups de treball que es formen per dur a terme cadascun dels objectius proposats s'integren per persones que, d'una manera o altra, estiguin properes al tema a través de treballs de curs realitzats, per proximitat física o per vincles de parentiu, etc.

Dins de la nostra programació sistemàtica per a la recerca i estudi de la música de tradició oral a la comarca del Bages, l'equip que s'ha format ha estat constituït bàsicament per Glòria Ballús i Ramon Vilar, autor, aquest, del present article.

Esperem que la mostra del treball etnomusicològic sobre Avinyó donada avui veurà rera seu, i des d'aquestes pàgines, un bon seguici d'estudis dedicats a altres poblacions del Bages que ja han estat objecte de les nostres recerques.

Josep CRIVILLÉ i BARGALLÓ

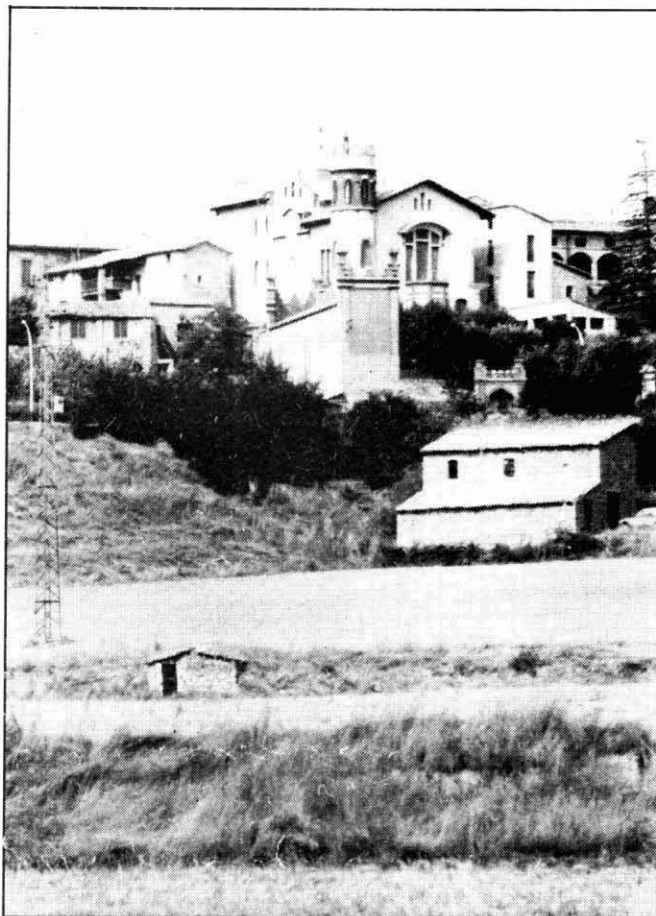
(Professor d'etnomusicologia al Conservatori Superior de Música de Barcelona)

El material sonor obtingut en el meu treball sobre Avinyó abasta aquesta classificació, que segueix un ordre funcional-ideològic segons paràmetres establerts per diferents etnomusicologies i estudiosos de la cultura tradicional.

- 1.- Comunicació (16 informacions).
- 2.- Treball (3 informacions).
- 3.- Ritual familiar o de la vida de l'home (22 informacions).
- 4.- Ritual cíclic o del curs de l'any (32 informacions).
- 6.- Cançons diverses:
 - Cançó llarga (Romanç) (13 informacions).
 - Cançó curta (7 informacions).
 - Cançons de divertiment (14 informacions).

Només veient els diferents capítols en què s'apleguen les informacions rebudes, podem fer ja un esboç de la vida del poble d'Avinyó en un temps determinat (si més no fins a la meitat del segle XX). Aproximació antropològica paral·lela a la que es pot fer a tants altres pobles del Bages i de Catalunya, però que té també les seves connotacions pròpies.

El capítol de la *Comunicació* inclou els *tocs de campanes* que regulen la vida cívica, religiosa i laboral del poble; els *crits de carrer* de venedors i baladriers, que amb els seus missatges criden l'atenció del qui els passa pel costat o s'està dins de casa, els quals tenen un doble interès: etnogràfic i musical. Etnogràfic perquè ens informen d'una sèrie d'oficis i ocupacions avui pràcticament desaparegudes (l'escura-xemenies, el drapaire, el pellaire, l'esmolet, el culleraire, el paraigüer, etc); i des del punt de vista musical, el crit del baladrier o el ban de l'agutzil constitueixen un pseudo-tonada en estat embrionari molt interessant per a trobar-hi els elements de formació de la melodia espontània; formen part també del capítol de la Comunicació els *reclams* adreçats als altres demanant una almoina o caritat, reclams però, fets des d'una entonació o melodia determinada, i final-

Vista parcial d'Avinyó. (Foto Arxiu Illa).

ment les formes de cridar o adreçar-se als animals (*fonocomportaments*), on les inflexions de veu són determinants al comportament animal.

El repertori de *Cançons de treball* aplegat és escàs, tot i que en el record dels informants hi era molt present, sempre, però, d'una manera vaga. Només dues cançons que es cantaven al batre i que, en definitiva, són Romanços, i una cançó que fa referència a la fàbrica tèxtil, són les recollides en aquest treball. Dues activitats: batre i fàbrica, que expliciten la diversitat econòmica del poble d'Avinyó (agricultura i indústria).

Del repertori de treball presento aquí una de les cançons recollides i transcrites per mi (4) degut al seu interès etnomusicològic, i també per mostrar la metodologia emprada per a la seva anàlisi i investigació. Es tracta de la cançó «*En el servei del Rei*», cantada per Jaume Careta. És una cançó de treball del sector primari: batre. De fet, però, per la seva estructura literària i tècnica és un Romanç.

$\text{♩} = 92$

En el ser-vi-ci del Rei, — En, el ser-vi-ci del

Rei n'hi van molts noen tornen gai-res, n'hi van molts noen tornen faïres.

El tema literari està directament relacionat amb el de «*Don Joan i Don Ramon*», cançó popularíssima en tot el domini de la llengua (Països Catalans) (5).

D'ella en diu Joan Amades: «*les variants afecten petits detalls, però no alteren l'argument, que es manté sempre en el mateix to punyent i agudament sentit*» (6).

A la versió recollida a Avinyó hi ha, però, una certa crítica social que no apareix normalment a les altres versions, on els protagonistes solen ser cavallers. Aquí dirà, «*només en tornen els hereus de bones cases...*», i si algun altre torna, serà per morir tot seguit degut a les ferides que porta a sobre. Això farà que aquí, en aquest cas, el protagonista pugui ser un home qualsevol del poble.

Quant a la melodia, la qual se'ns presenta en el mode dòric en transformació, cal dir juntament amb Amades: «*les tonades d'aquesta cançó són múltiples. Es caracteritzen per la seva bellesa, que té un agredolç de punyent melangia que encara dona més emotivitat a la cançó*» (7).

Aquesta cançó ha tingut diverses funcions:

- explicar una història èpica (funció narrativa del Romanç).
- bressar i fer adormir la mainada a Mallorca (Marià Aguiló).
- cançó de batre o de treball a Avinyó.

Jo la presento aquí com una cançó de treball, perquè qui me la va cantar em digué que l'havia apresada del seu pare, i que la cantava a l'hora de batre, a l'era, mentre el cavall anava donant voltes menat pel mateix que me la va cantar. A l'enregistrament hi apareixen també els crits que adreçava a l'animal.

En el capítol que fa referència al *Ritual familiar* o de la vida de l'home cal subratllar, del material aplegat, tot allò referent a la *cançó infantil*, tant aquella en la qual l'infant és un subjecte passiu, com en la que és actiu: bateig, bressol, moxaines o formulettes, jocs, captiri, comptines, cançons didàctiques, acumulatives, etc. Les tonades tradicionals infantils constitueixen una de les manifestacions de la música de tradició oral que amb més autenticitat s'ha conservat entre el repertori multiseccular (8). De les cançons infantils recollides a Avinyó cal ressaltar (com en general del repertori infantil català) l'abundància

d'escales no heptàfonas i, en aquest cas, domini de la tonalitat major.

Del capítol referent al *Ritual Cíclíc* o del curs de l'any, cal destacar-ne el repertori de *Caramelles* que, com a característica com una dels pobles del Bages, m'ha sorprès per la quantitat de melodies aplegades i per la importància social que ha tingut en el passat, i la seva vigència actual.

Un altre dels apartats que sorprenen pel material recollit és el de les *Cançons*, llargues i curtes literàriament parlant. N'hi ha una gran varietat. Quant a *Balades o Romanços* (cançó llarga) val a dir que hi han aparegut versions melòdiques i variants gairebé inèdites («*La filla del mallorquí*», «*Roseta*», «*La monja*», «*L'Hostal de la Peira*», «*Quatre fadrinets*», «*La presó de Lleida*», «*La filla del marxant*», «*El mestre*», «*La mort de la núvia*», «*Quatre cavallers*», «*Si n'hi havia tres ninetes*», etc.). Com a exemple d'aquest grup presento aquí la transcripció de «*Si n'hi havia tres ninetes*» cantada per la Sra. Joana Herms. Aquesta melodia se'ns presenta en la modalitat menor (La m), i amb cadença molt característica del repertori tradicional de Catalunya.

Avinyó - Entrada per la carretera de Prats

Postal d'època en la qual es pot veure Avinyó des del cantó de Prats de Lluçanès. (Foto Arxiu IIIa).

♩ = 76

Si n'hi ha vi-a tres ni-ne-tes de la vi-la són de la vall d'ordi-na
sen-ta-de-tes en un banc de la vila cón, de la vila gran. sen-ta-
de-tes en un banc. To-tes...

Apareix també en aquest apartat un bon nombre d'altres cançons (seriades, parèmies o locals, etc.) i una gran varietat de cançons de divertiment (humorístiques, satíriques, de beure, obscenes, màgiques, picaresques, etc.). Aspecte que ens demostra com el fet de cantar havia format part de la vida del poble amb tota la seva riquesa i complexitat.

LES INSTITUCIONS MUSICALS

Una cosa és el cant espontani del poble, executat d'una manera individual o col·lectiva, amb motiu d'una activitat determinada com pot ser la sega, el batre, el feinejar a casa, el bressolar un infant, un joc, una activitat escolar, un aplec, una romeria, una festa, etc., i una altra cosa és que aquesta funció de cantar o tocar algun instrument queda assumida per una institució, o queda instituïda per un grup determinat que supleix, en certs moments, el paper col·lectiu, o l'organitza, o, simplement, *facilita* la permanència del fet musical col·lectiu.

Referent a aquests grups, però, hi juga un paper molt important l'*animador*, aquell qui al seu entorn n'aplega d'altres engrescats, tant per fer música com per fer vida social, que és l'altra funció que han tingut aquestes institucions. Certament, no es pot separar la funció cívico-social de la funció musical en aquests casos. Aquest animador pot ser a voltes (o pot haver estat) el mestre, o el mossèn de la parròquia, o algun altre que, per vocació musical i humana, exerceix la funció de catalitzador d'unes in-

quietuds concretes i d'un moment determinat.

A Avinyó, si més no al llarg d'aquest segle, hi ha hagut les següents institucions musicals:

a) Instrumentals:

- **Els Bastoners.** Grup que va existir fins al 1936, després hi van haver intents de reinstauració que van durar poc temps. S'acompanyaven bàsicament amb un violí, i més tard amb acordió.
- **Quartet «La Alegria».** L'animador d'aquest grup era un jove que, durant tota la seva vida fou ell mateix una «institució» musical. Es tracta d'en Joan Perarnau («en gravat del cal Nanjó»). La funció era amenitzar els balls els dies assenyalats.
- **L'Orquestra d'Avinyó,** el director de la qual fou el Sr. Taverna,

mestre del poble de 1916 a 1921, fill de l'Alforja (Baix Camp). L'orquestra era bàsicament una formació d'instruments de vent i un contrabaix, molt semblant a les formacions instrumentals del sud de les terres tarragonines.

- **Mandolinística d'Avinyó.** Un conjunt (Rondalla) de bandúrries, llaüts i mandolines que va formar el mestre Sr. Victorino Zapatero (basc), els anys abans de la Guerra Civil.
- **Orquestra «Els Tranquils».** Descendent del Quartet «La Alegria». Va néixer després de la Guerra Civil. La funció era també animar els balls. Els instruments eren: violí, guitarres, acordió, bandúrria.
- **El Conjunt o Trio «Joventut Bohèmia Jazz».** Clarinet, bateria i acordió. Es va formar a l'entorn dels anys 50. En tots aquests grups mai no hi faltà la presència de Joan Perarnau.
- **Els Grallers d'Avinyó.** Grup de nova creació (1979-80). La seva funció és fer cercaviles i acompanyar els Gegants d'Avinyó en els seus balls.

Pallers tradicionals als afores d'Avinyó. (Foto Arxiu Illa).

La música de participació infantil s'ha convertit en els últims anys en una nova forma d'expressió músico-popular. (Foto: Josep Brunet).

b) Vocals:

- **Les Caramelles.** Tradició molt arrelada al poble, sobretot fins la Guerra Civil, on diferents grups de petits i grans sortien a cantar amb conjunts instrumentals pel carrer. Tradició encara viva, però sense la competència de grups que les havia caracteritzat.
- **Cor Parroquial.** Format bàsicament per homes per cantar en les festes assenyalades. I cor de dones per a les festes marianes i actes més devocionals. Institució actualment desapareguda.
- **Cor Infantil d'Avinyó,** de curta durada, però que neix el 1967 degut a l'entusiasme que va suscitar la I Trobada de Corals Infants de Catalunya feta a Manresa.
- **Grup de Cantaires d'Avinyó,** l'origen del qual s'ha de situar gairebé el 1969. Neix com a animador de les misses de la parròquia, però cada vegada ha tingut més el caire de coral amb actuacions d'un àmbit més ampli. És el grup que actualment organitza les cantades de Caramelles del poble.

lògica de la zona d'Avinyó, m'he anat trobant, d'una manera directa (enregistrament *in situ*) o indirecta (testimonis orals, fotogràfics i, sobretot, escrits), amb el fet instrumental, o l'ús d'instruments musicals acompanyant cançons o balls durant les diades festives de l'any.

Després de recollir aquests testimonis, n'he fet una classificació instrumental segons els criteris de Curt SACHS i HORNBOSTEL, d'aquesta manera podem saber quins instruments s'empraven en aquesta zona. Només els cito:

- **idiòfons:** Els Picarols / Els Bastons / Les Esquelles / Els Ferreguets / Les Llaunes / Els Brunzidors / Els Reclams de caça / El Xerrac o carraca / Les Campanes / Els Platerets.
- **Membranòfons:** Les Panderetes / Els Tambors / El Timbal / La Bateria de Jazz.
- **Cordàfons:** El Violó / La Guitarra / El Llaüt / La Bandúrria / La Mandolina.
- **Aeròfons:** El Corn / Els Nunuts / Els Rossinyols / Les Cornetes / El Flabiol / La Gralla / El Clarinet / L'Acordiò diatònic.

ORGANOLOGIA (INSTRUMENTS) i DANSES

En la meua recerca etnomusico-

Al llarg del meu treball de camp, ha anat apareixent per diferents indrets el fet de la dansa en aquesta contrada. La informació m'ha arribat per via oral o a través de testimonis escrits. Malauradament, les danses que es ballaven a Avinyó estan en desús i només les cito per deixar-ne constància. Aquestes són:

- Ball de Bastons / Contrapàs / Ball del Gambeto / Dansa de «Treure ball» / Ball de Llancers / Dansa de Cascabells.

NOTES:

- (1) Distinció inspirada en la que fa l'antropòleg anglès J. Pitt-Rivers a *The People of the Sierra* sobre cultura popular i oficial.
- (2) Ens ha estat de gran ajut el Quadern de notes del Dr. Atilà Herms *Tradicions d'Avinyó*, però ens caldria escorcollar els arxius del poble (Parroquial, Municipal, etc).
- (3) Recordem l'extens treball efectuat per Francesc PUJOL amb el títol «El vol d'una cançó», sèrie d'articles sobre el factor de variabilitat que presenta la cançó «El bon caçador», apareguts a la *Revista Musical Catalana*, primera època.
- (4) Criteris de transcripció trets de les «recomanacions de la Comissió d'Experts reunida pels Arxius Internacionals de Música Popular sota els auspicis de la UNESCO a Ginebra, l'any 1949 i a París, el 1950». Criteris aplicats per primera vegada a la música tradicional catalana per Josep Crivillé i Bargalló a «*Ethnomusicologie d'un village catalan: Tivissa*».
- (5) Primera cançó tradicional catalana que es publicà, recollida per Josep M. Quadradó a *Poetas mallorquines* (La Palma, *Seminari de Història y Literatura*) el 18 d'abril de 1841.
- (6) i (7) AMADES, Joan: *Folklore de Catalunya, Cançoner*, Ed. Selecta, Barcelona, segona edició, 1979, pàg. 599-600.
- (8) CRIVILLÉ, Josep: *Música Tradicional Catalana, I Infants*, Clivis, Barcelona, 1981, pàg. 1.
- (9) El treball complet consta de 500 pàgines de text, més música, notes i gràfics.

Ramon Vilar i Herms

Musicòleg